

DIALOGIK NUTQNING LINGVOSTILISTIK XUSUSIYATLARI

Jo'rayeva Sevinch Abdialim qizi
Navoiy davlat universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu tezisdan dialogik nutqning lingvostilistik xususiyatlari, uning ijtimoiy va kommunikativ funksiyalari hamda nutq jarayonida yuzaga keladigan stilistik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Dialogik nutqning yozma va og'zaki shakldagi farqlari, til birliklarining qo'llanish xususiyatlari, kommunikativ-pragmatik jihatlariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, zamonaviy lingvistika doirasida dialogning turlari va uslubiy o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: dialogik nutq, lingvostilistik xususiyatlar, kommunikatsiya, stilistika, og'zaki nutq, yozma nutq.

Kirish

Insoniyat tarixida muloqotning eng qadimiy shakli og'zaki nutq bo'lib, u ko'pincha dialogik shaklda amalga oshirilgan. Dialog – bu ikki yoki undan ortiq shaxsning o'zaro so'zlashuvi bo'lib, u bevosita muloqot jarayonida shakllanadi. Dialogik nutqning o'ziga xosligi shundaki, unda nutqiy birliklar qisqaroq, soddaroq va emotsional bo'lishi mumkin. Tilshunoslikda dialog masalasi kommunikativ-pragmatik va stilistik nuqtai nazardan o'rganilib kelmoqda. Dialogik nutqning lingvostilistik tahlili esa tilning kommunikativ vazifasini to'liq anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Dialogik nutq – ikki yoki bir nechta suhbatdoshlarning o'zaro muloqoti, savol-javoblar, mulohazalar, tasdiq va inkorlar orqali ifodalanadigan nutqiy faoliyatdir. Monologik nutqqa nisbatan, dialogik nutqda qisqalik, tezkorlik, mazmuniy zichlik va hissiylik kuchliroq ko'zga tashlanadi.

Qisqa gaplarning ustuvorligi – suhbat jarayonida uzun jummalardan ko'ra qisqa, sodda gaplar tez-tez qo'llanadi.

Ellipsis (gap bo'laklarini tushirib qoldirish) – suhbatdoshlar bir-birini tezda anglagani sababli gap to'liq shaklda emas, balki qisqa bo'lib aytiladi. Masalan: “Qayerga?” – “Bozorga.”

Ekspressivlik va emotsionallik – dialoglarda his-tuyg‘ular, taajjub, hayrat, g‘azab, shodlik kabi holatlar intonatsiya va so‘z tanlash orqali ifodalanadi.

So‘zlashuv uslubiga xos birliklar – dialoglarda ko‘pincha so‘zlashuv leksikasi, jargon, dialektal birliklar ishlatilishi mumkin.

Replikalarning izchilligi – dialog suhbatdoshlarning bir-biriga navbat bilan javob qaytarishi asosida shakllanadi.

Dialog faqatgina ma’lumot almashish emas, balki shaxslarning ijtimoiy munosabatini ham ifodalaydi. Masalan, muallim va talaba, ota-ona va bola, do‘stlar o‘rtasidagi suhbatlar mazmun va uslub jihatidan turlicha bo‘ladi. Shunday qilib, dialogik nutq ijtimoiy vazifani bajaradi: fikr almashish, kelishuvga erishish, bahslashish, muammolarni muhokama qilish.

Og‘zaki dialog – jonli muloqotda yuz ifodalari, imo-ishora, intonatsiya bilan birga kechadi.

Yozma dialog – badiiy asarlarda, dramatik asarlarda uchraydi. Unda suhbat yozma shaklda tasvirlanadi, biroq og‘zaki nutqqa xos tabiiylik va qisqalikni saqlaydi.

Lingvostilistik nuqtai nazardan, dialogik nutq so‘zlashuv uslubining asosiy ko‘rinishi hisoblanadi. Shuningdek, badiiy adabiyotda obraz yaratishda, dramatik asarlarda qahramonlar xarakterini ochishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ilmiy yoki rasmiy uslubda esa dialogik nutq kamroq qo‘llanadi, ammo intervyu, suhbat, seminar, davra suhbatlarida o‘z aksini topadi.

Xulosa

Dialogik nutq insonning asosiy kommunikativ faoliyatlaridan biridir. U o‘zining qisqaligi, hissiyligi, tabiiyligi bilan ajralib turadi. Lingvostilistik jihatdan dialogik nutq so‘zlashuv uslubining eng muhim ifodasi sifatida tilning kommunikativ imkoniyatlarini keng namoyon etadi. Dialog – nafaqat muloqot vositasi, balki ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi, madaniy qadriyatlarni ifodalovchi hodisa hamdir. Shuning uchun ham dialogni lingvostilistik nuqtai nazardan o‘rganish tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Mahmudov N. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
- 2.Jo'rayev M. Nutq madaniyati va uslubiyat. – Toshkent: Fan, 2015.
- 3.Karimov A. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
- 4.Saussure F. de. Umumiy tilshunoslik kursi. – Moskva, 2000.
- 5.Habermas J. Kommunikativ harakat nazariyasi. – Moskva: Nauka, 2001.
- 6.Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge: CUP, 2010.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING